

Az 56-os deportáltak iratai a KGB irattárában

A kutatók egy része azt mondja, hogy ma már nem kerülhetnek elő új, eddig még nem ismert, forrásértékkel bíró iratok. Amikor az 56-os deportáltak iratait kezdtem felkutatni, előkészületeim során csak kétkedéssel találkoztam, a téma ismerői sem hittek abban, hogy ezek egyáltalán léteznek, vagy ha igen, akkor nyomukra bukkanhatok. Az iratokat a KGB ukrán jogutód szervénél, az Ukrán Nemzetbiztonsági Hivatalban kezdtem el keresni. Egy nehézkes hivatalos procedúra után az első fénymásolatokat Kijevben a Hivatal központjában vehettem át. Sokan úgy gondolják, hogy a Kádár-korszakban, különösen a forradalom megtorlásának időszakában keletkezett iratok, beleértve a büntetőeljárás iratait is, annyira torzítanak, hogy történeti vizsgálódás alapjául nem szolgálhatnak. Rainer M. János úgy tette fel a kérdést: „Megismerhető-e a múltról bármiféle igazság olyan forrásokból, amelyeket az intézményesített hazudozás műhelyei, a kommunista állambiztonsági szervek hoztak létre?”¹ Szerintem a megtorló hatóságok dokumentumai, különösen a büntető eljárások iratai nem vethetők el teljes egészükben. Igaz, hogy ezek többnyire előre megadott szempontok szerint, hazug történetet konstruáltak a gyanúsítottakról, megfigyeltokról, azért a források mégiscsak beszédesek. Igaznak tartom ezt az olyan, eddig még nem ismert, magyarországi levéltárakban nem található, nem publikált iratokra is, mint a KGB irattárában lévőkre. A forráskritikára vonatkozó megállapításom rájuk is vonatkozik, az idegen hatalom foglyaira rányomta bélyegét a szovjet börtönfogság, az orosz nyelvű kihallgatások okozta stressz, és mindebből eredő nagyfokú létbizonytalanság. Írásomban ezeket a forrásokat mutatom be.

Az 1956-os deportálások során készült KGB-s iratok – eddigi ismereteim szerint – névsorokra, a fogva tartottak kihallgatásáról készített jegyzőkönyvekre, feljegyzésekre, a fogva tartók megállapításait tartalmazó iratokra, a hatóságok egymás közötti levelezéseire, valamint a Magyarországról érkezett magyar nyelvű iratokra, ezek fordításaira csoportosíthatók.

Még a mai napig sem ismert, hogy pontosan hányan és személy szerint kik is voltak a Szovjetunióban. Azt sem tudjuk pontosan, miért vitték el őket. A deportáltakról a szovjet hatóságok különböző névsorokat állítottak össze. Így jött létre egy összesítő névsor a Magyarországról elvittek neveivel, és egy másik a visszaadott, visszaküldött személyekről. Még az összesítő névsorok készítése előtt születtek olyan jegyzékek, amelyek egy-egy transzport tagjait sorolják fel, vagy például azt tartalmazzák, hogy mely magyarországi városból hány főt vittek a Szovjetunióba. Ez nem azt jelenti, hogy csak ezekből a városokból voltak elvitelek, a feltüntetett városnevek inkább gócpontoknak tekinthetők. Ezek jelölhetik a nagyobb harcok helyeit, mint például Budapest, Veszprém, vagy azt, hogy hol volt eredményes az ügynökhálózat, hol vettek revánsot a visszatérő volt ÁVH-sok, erre jó példa Nyíregyháza.² Egy ilyen összesítés szerint összesen 846 főt vittek el, közülük 329-et Ungvárra, 463-at Sztrijbe, míg 54-en visszatértek. (A visszatértek alatt még a névsor összeállítása előtt visszaküldött foglyok értendők. Róluk semmilyen kimutatást nem találtam, így személyük, fogva tartásuk helye, valamint visszaszállításuk ideje sem ismert.) A foglyok Budapest, Veszprém, Szombathely, Pécs, Dombóvár, Székesfehérvár, Szolnok, Debrecen és Nyíregyháza városokból, mint gyűjtőhelyekről kerültek ki. A deportálások több részletben, különböző helyekről történtek. Az elhurcoltakról *A Magyarországról érkezett letartóztatott személyek* címmel készítettek kimutatást a szovjetek. Ez a névsor azok neveit tartalmazza, akik az SZKP KB részére írt jelentésekben jelzett 848 fő deportált volt.³ A sorszámozott névsor a fogoly nevét, apjának keresztnévét, születésének évét és helyét, valamint azt tartalmazza, hogy mikor és mely településről vitték el. (1. melléklet.)⁴ A foglyok többségénél nem voltak személyes iratok, ezért azonosításuk nehézkes volt.

A deportáltakról készített másik összesítés a *Magyarországra visszaküldöttek* címet kapta. Annak ellenére, hogy ezek a névsorok gépírással készültek, sok bennük az elírás, és közöttük is akad ellentmondás. Sokszor számszerinti különbségek is fellelhetők. Az irattári példányok másodlatok és nem eredetiek. Véleményem szerint ezeknek, de utóbbi egy példányát biztosan átadták Magyarországra valamelyik belügyi szervnek.

Ennek azonban nem akadtam nyomára. Előbbi az átfogóbb, a rendezettebb. A sorszámozott névsor előnye, hogy külön rovatban szerepel, hogy mikor és honnan, mely magyarországi településről vitték el a letartóztatottat. Előnye még az is, hogy a sorszámozottak elé kézzel írva feltüntették visszaszállításuk dátumát is. Készítője eredetileg azt is számba akarta venni, hogy a Szovjetunióba érkezésekor az illetővel együtt érkeztek-e „anyagok.” Ez alatt az általam előíratnak nevezett, a deportálás előtt készült hatósági feljegyzéseket, kihallgatási jegyzőkönyveket értették. Hátránya, hogy végül ilyen bejegyzéseket nem tettek, egyetlen név mellett sem szerepel, hogy volt-e gazdájára valamilyen anyag, vagy sem. Az orosz névképzést követve nem a deportált anyjának nevét, hanem apjának keresztnévét tartalmazza a név rovat. Hiányossága, hogy csak a születés helye és évszáma került bejegyzésre, míg a hónap, nap egyöntetűen elmaradt. Valamennyi orosz nyelvű iratra elmondható, hogy a magyar nevek, helységnevek cirill betűs átírása olyan torzításokat eredményezett, amely a latin betűs visszafordításkor egyes nevek már az azonosíthatatlanságig torzulnak. A kézírás pedig helyenként olvashatatlan. Tovább rontja a helyzetet, hogy mindezek fénymásolata van a birtokomban, így a fénymásolás további minőségromlást eredményezett.

Az utóbbi lista a visszaadást lett volna hivatva dokumentálni, de ez hevenyészettebbre sikerült, mint előbb ismertetett társa. Kevesebb nevet tartalmaz, rendszertelen, helyenként ismétléseket is találtam benne. Előnye az lehetne, hogy ebben rövid, egy-két mondatos összefoglalóját adták a fogoly kihallgatásának eredményéről, arról, hogy milyen benyomást tett kihallgatásra, bűnösnek tartották-e ezek alapján, vagy nem látják bizonyítottnak a vele szemben megfogalmazott gyanút, netán nem is vett rész semmilyen forradalmi eseményben. Kijelenthetjük azt is, hogy ezek nem tartalmazzák az összes deportált nevét. Azért nem, mert a *Magyarországról elvittek* című összeállítás is a deportálások közben készült, akkor, amikor többeket már visszavittek Magyarországra. Az első deportáltak Záhonyból kerültek a Tisza túloldalára. November 4-e után közülük csak ketten, Szücs Sándor állomásfőnök és Könczöl Ernő határőr hadnagy maradtak tartósan szovjet fogságban, így a rövid idő múlva visszaküldöttek nevei nem maradtak fenn. Szücs Sándor visszaemlékezésében ötvennyolc emberről tesz említést.⁵ Kettőjük november 5-i szovjet fogsága kihallgatási jegyzőkönyveikkel bizonyított, a névsorban mégis november 8-a szerepel elvitelük időpontjául. Ennek éppen a későbbi összeállítás az oka. Idősebb, egykori KGB-s nyomozókkal beszélgetve, a deportáltak létszámát két-háromezer körülire becsülik. Mint minden becslés, ez is magában hordozza a nagyobb fokú tévedés lehetőségét, de ez a szám is jóval kevesebb, mint egy-egy Magyarországon napvilágra került tízezres számadat.⁶ A tízezres létszám már olyan nagy elhelyezési gondot jelentett volna, hogy annak több bizonyítéka maradt volna ránk. A szovjet hatóságok fentebb ismertetett hevenyészett névsorai miatt nem lehet ma már pontos számot mondani a szovjet börtönökben raboskodott magyarokról. A szovjet KGB által készített névsorokon szereplők neveit vizsgálva biztonsággal jelenthetjük ki, hogy többen lehettek az elhurcoltak. Olyanok is beszámoltak kényszerű kint tartózkodásukról, akiknek a neve a listákon nem található. A KGB irattári anyagában is több olyan személy iratát, kihallgatási jegyzőkönyvét, róluk szóló levelezést találtam, ami az ottlétüket bizonyossá teszi, nevük az összesítő listán mégsem szerepel, mint például a német állampolgár Otto Franke.⁷ Más forrásokból is tudunk ilyenekről, például Kálmán Béla,⁸ vagy Mikes Tamás⁹ esete is ezt bizonyítja. Az irattári anyagok között található rövidebb névsorokkal, egyéb neveket tartalmazó iratokkal összehasonlítva is kijelenthető, hogy ezekben az iratokban szereplő nevek közül sem mindegyik szerepel az összesítő kimutatáson.

A Magyarországra visszaküldött, visszaszállított emberekről készített összesített lista tehát több adatot tartalmaz, mint az előbbi, mert röviden leírták benne, hogy milyen szerepet játszottak az eseményekben, valamint azt, hogy milyen megjegyzéssel adták át őket a magyar hatóságoknak. Külön említést érdemel, hogy egy rovatban – mivel fontosnak tartották – a pártállásra vonatkozó bejegyzések is szerepelnek. Ebből kiderül, hogy nemcsak a kisczarda- és más jobboldali pártok tagjait, hanem nagyon sok MDP és DISZ tagot is elvittek. A további eljárásra utaló intézkedések között leggyakrabban előforduló bejegyzések: „Átadni a magyar hatóságoknak.” „Átadni a magyar hatóságoknak kivizsgálásra.” „Átadni a magyar hatóságoknak felderítés céljából.”

„Átadni, hogy tisztázzák a kiszabadítás törvényességét és a lázadásban való részvételét. (Bebörtönzött felkelőket szabadított ki, mint a nemzetőrség tagja).” „Átadni a magyar hatóságoknak, hogy állapítsák meg a bűnösség mértékét.” „Átadni a magyar hatóságoknak felelősségre vonás céljából.” „Átadni a magyar hatóságoknak ellenőrzés céljából.” „Átadni, hogy tisztázzák a lázadásban való részvételét.” „Visszaadni Magyarországra.” (2. melléklet.)¹⁰ A megjegyzések megfogalmazásukban utasítás jellegűek, amiből levezethető, hogy a szovjetek a felelősségre vonást, a további vizsgálatot szükségesnek tartották. Ennek az összeállításnak az lehetett a rendeltetése, hogy a magyar belügyi szerveket tájékoztassák a megállapításaikról, ezért is gondolom azt, hogy egy példányát átadták a magyar hatóságoknak. Ezt valószínűleg valamelyik magyar államigazgatási szerv irattárában még meg lehetne találni.

A visszaadás, visszaszállítás nem egyszerre, hanem több részletben történt. Ezek dokumentálása a legbizonytalanabb. A visszaadás időpontjára vonatkozóan az elvittek listájának bal oldali margóján kézzel írott dátumok képezik az eddig ismert legátfogóbb nyilvántartást. A visszaadás rendszerint valamelyik magyarországi börtönben történt. A visszaszállított foglyok átvételét igazolták, ezekből az igazolásokból néhány fennmaradt. (3. melléklet.)¹¹

Az egész irattári anyagra igaz, hogy nem tekinthető rendezettnak. Bizonyos rendezőelvek szerint csoportosították ugyan az iratokat, de ez a kutatást nem segíti. Csak az összesítő névsor alapján tudtam azt megállapítani, hogy Nyíregyházáról kiket is deportáltak. A nyíregyházáról elhurcoltak kihallgatási jegyzőkönyvei és egyéb iratai – négy ember kivételével – egy kötetbe lettek összegyűjtve.¹² Ebből hármát más kötetekben megtaláltam, egyet nem.

Standeisky Éva *Az írók és a hatalom* című könyvében feltette azt a kérdést, hogy „Szabad-e az emberi esendőséget, a pillanatnyi megingást, a lelki bajt az utókor elé tárni? A börtönbeli magatartás nem csupán a hősiesség helytállása lehet; a viselkedési skála a konok hallgatástól a megalkuvásig, sőt az árulásig is terjedhet. Szabad-e kiadni azokat, akik fogságuk bizonyos szakaszában olykor eltértek az erkölcsi normáktól, amelyeket maguk és mások számára is kötelezőnek tartottak.”¹³ Úgy gondolom, hogy szabad. A mi történt és miért történt kérdésekre ezek nélkül pontos válaszok nem adhatók. A KGB irattári anyaga nemcsak azért jelentős, mert a deportáltakról, magatartásukról, esetenként társaikra tett terhelő vallomásokról adnak tájékoztatást. Az orosz nyelvű iratokból több, eddig még nem ismert, vagy nem eléggé ismert magyarországi eseményre is választ kaphatunk. Ilyen például a magyar államvédelmisek eddig alig ismert ungvári, a KGB-vel közös működése.

A Jelcin-dossziéból is ismert, hogy a nagyszámú fogoly elhelyezése gondot okozott. A volt deportáltak közül többen mondták, hogy az első napokban utaztatták őket, mert még keresték, hogy hová is helyezték el őket. A szándék, az előre eltervezett manőver nem volt kérdés, ezt már korábban elhatározták. Szerov 4-5000 fő letartóztatottól tájékoztatta Holodkov belügyminisztert. Valószínűleg ezért írta jelentésében, hogy az ungvári börtönön kívül Sztrij, Drogobics, Csernovci és Sztanyiszlav börtöneiben tervezték elhelyezni a foglyokat.¹⁴ Az összesítő névsor olyan megjelölést nem tartalmaz, hogy ki melyik börtönben volt. Erre nézve a legbizonytalanabbak az iratok. Közvetett módon tudtam meghatározni, hogy sokan kerültek az Ungvártól távol eső Sztrij börtönébe. Grocenko alezredes, a KGB drogobicsi kerületi vezetője levelet küldött kárpátaljai kollégájának, amiben leírta, hogy a november 19-én kihallgatott 147 ember közül 32-en vallották be, hogy fegyverrel voltak letartóztatva, kettő bevallotta, hogy részt vett a tüntetéseken, 113 ember azt vallotta, hogy semmilyen törvényteleniséget nem csinált. Ekkor még nem volt kihallgatva 120 ember. Ebből következik, hogy a levél írásának időpontjában (dátum nem szerepel rajta) legalább 267 ember volt Sztrijben. Más városok börtöneibe való elhelyezésről iratot nem találtam. A foglyok utaztatása nem csak a korai időszakra volt jellemző.

Az Oral History Archívum riportalanyai közül többen mondták, hogy az ungvári börtönből kihallgatásra a KGB épületébe vitték őket. Ennek megállapítására a jegyzőkönyvek, feljegyzések nem alkalmasak. Az ungvári kihallgatások eredményeképpen a Kárpátontúli Megyei Belügyi Osztály átkért Sztrijből 76 főt a kihallgatottak közül, valamint 44 még ki nem hallgatott személyt.¹⁵ Sokszor a szovjetek

sem tudták, hogy hol is vannak a letartóztatottak. Klimenko ezredes elküldött egy névsort Glebov ezredesnek, amelyen 140 név szerepelt. Erre Glebov azt válaszolta, hogy a listán szereplők közül mindössze 16-an vannak náluk.¹⁶

A szovjet pártvezetőket birodalmi szemlélet, gondolkodásmód jellemezte. A magyar forradalom a szovjet impériumot veszélyeztette, és ezt a birodalmi vezetők az ellene intézett támadásként kezelték. Ezért döntöttek a KGB-s beavatkozás, a letartóztatások és deportálások mellett. A Szovjetunióbeli kihallgatások egyik célja is annak kiderítése volt, hogy mennyiben irányult a felkelés a Szovjetunió ellen, mennyire veszélyeztette a szovjet érdekszféra egységét. A deportálások végén megérkeztek a térségbe vezényelt KGB-s tisztek, hogy a nagyszámú fogoly kihallgatásában helyi kollégáiknak segítsenek. Az ungvári kihallgatásokról csak néhány ember esetében vettek fel kihallgatási jegyzőkönyvet. Ez kapkodásra, átgondolatlanságra vall, de az is oka lehetett, hogy nem csak a feljegyzéseket, hanem a jegyzőkönyveket is kézzel írták, ami nagyon lelassította a folyamatot. A foglyok többségét csak kikérdezték, és erről, valamint a Magyarországról érkezett rájuk vonatkozó iratok adataiból állította össze és foglalta feljegyzésbe a kihallgató tiszt a szerinte fontos dolgokat. A képzetesebb, felkészültebb nyomozók a fontosabb személyek esetében feljegyzés helyett kihallgatási jegyzőkönyveket készítettek. A jegyzőkönyvek formai hiányosságai miatt nem állapítható meg belőlük készítésük helye. Holodkov belügyminiszter jelentéséből kiderül, hogy a letartóztatottakat a „*nyomozati szakaszban lévő foglyokra vonatkozó szabályok*” szerint kezelték.¹⁷ Azonban a szovjet KGB-nek nem volt joghatósága a magyar állampolgárok Magyarországon elkövetett cselekményeinek vizsgálatára. A jegyzőkönyvezés sem jelentette azt, hogy akár a magyar, akár a Szovjetunió valamely tagköztársaságának büntetőeljárási jogszabályának megfelelték volna ezek az eljárások, vagy a jegyzőkönyvek.

Az iratok címe esetenként ugyan kihallgatási jegyzőkönyv, tartalmazza, hogy mikor készült, azt hogy kit hallgattak ki, hogy a kihallgatott milyen nyelven tett vallomást, ha volt tolmács, feltüntették annak nevét és azt is, hogy figyelmeztették arra, hogy a valótlan fordítással elkövetheti az ukrán Btk. 89. cikkébe foglalt hamis tanúzás bűntettét. (4. melléklet.)¹⁸ Azonban a kihallgatott személlyel a kihallgatás okát, azt hogy mivel is gyanúsítják, valamint jogait ők sem közölték, mint ahogyan azt sem, hogy egyáltalán miért is van a Szovjetunióban. A kihallgatásokra esetükben is a korábbi, magyarországi kihallgatások kérdéseinek megismétlése, jellemzően önvallomásra késztetés a jellemző. A kihallgató tiszt egyes szám harmadik személyben diktálta, vagy írta a gyanúsított vallomását. A jegyzőkönyvek, de gyakran a feljegyzések is, vegyesen tartalmazzák a vallomást, hol a diktálás szerinti egyes szám harmadik személyben, hol egyes szám első személyben. Ezért nem zárható ki, hogy ezeket a tolmácsok írták, amikor a Magyarországról érkezett iratokat próbálták meg lefordítani. Kevés iraton szerepel olyan jegyzet, amiből egyértelműen megállapítható, hogy az irat eredetije magyar nyelven készült, és azt fordították le oroszra. Az esetek döntő többségében, az iratok keletkezésének dátumát egybevetve a deportálás időpontjával lehet keletkezésük helyére következtetni. A Szovjetunió távoli tagköztársaságaiból Kárpátaljára érkezett nyomozók nem ismerték sem a magyarországi eseményeket, sem a résztvevőket. Ezért akikről nem voltak előiratok, azoktól furcsamód megkérdezték, hogy miért vannak ott, mikor, ki és hogyan tartóztatta le, mivel gyanúsítják őket. Az első kihallgatásokról készített feljegyzéseikre a KGB-s nyomozók legtöbbször azt írták, hogy a gyanúsított vallomásán kívül más bizonyíték ellene nincs.

Az orosz névképzésnek megfelelően a kihallgatott neve után apja keresztnévét tüntették fel és nem az anyja nevét. Ezt következetesen minden iraton így alkalmazták. Az irattári anyagban csak a Tökölről elhurcoltak névsorában szerepel apjuk neve helyett a magyar szokásnak megfelelően az anyjuk neve.¹⁹ A fordítások pontatlanok, elnagyoltak. A magyar szavaknak nem mindig sikerült megtalálni az orosz megfelelőjét. Az Oral History Archívum interjúalanyai közül többen is észlelték a tolmácsok hiányos nyelvtudását. Így az idegen nyelvű szöveg visszafordításakor, ha ragaszkodunk a szó szerinti fordításhoz, nagyon furcsa eredmények születnek. Az orosz kihallgatók, ha voltak ilyenek, akkor a Magyarországról érkezett iratok, a letartóztatáskor felvett kihallgatási jegyzőkönyvek adataira támaszkodtak. Ezeket a kihallgató tiszt maga, vagy valamelyik

felettese kiértékelte, a fontosnak tartott kijelentéseket aláhúzta, megjegyzéseket, utasításokat írt melléjük. A jegyzőkönyvekhez, feljegyzésekhez egy-egy kis noteszlapot is hozzátűztek, ezeken egymondatos összefoglalása található a mögöttes irat tartalmának.

Külön figyelmet érdemelnek azok a dossziék, amelyekben a hivatalok egymás közötti és házon belüli levelezései találhatók. Feltételeztem, hogy ilyenek léteznek, logikusnak tűnt, hogy történtek ilyen levélváltások. Ezek kikutatása volt az egyik legnehezebb feladat a fondjegyzék hiánya miatt. Ezekből az állapítható meg, hogy szigorú hierarchia volt a KGB-n belül, a kihallgatások anyagait időről időre a felettesekhez kellett betekintésre megküldeni. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a magyar állampolgárok sorsára hatással lehettek-e a KGB-s, vagy szovjet pártvezetők véleményei, sokakat foglalkoztatnak. Vannak olyan vélemények, amelyek ezt tényként kezelik. Vajon adtak-e utasítást, presszionálták-e magyar kollégáikat a szovjetek egy-egy eljárás kimenetelét illetően? Azt gondolom, hogy az orosz nyelvű iratanyagok ismeretében ezt meg lehet erősíteni. A belső levelezések igazolják, hogy a kihallgatást végzők felettesei időről időre betekintést nyertek a kihallgatások menetébe, és utasításokkal látták el beosztottaikat. A forradalom központi alakjai esetében biztos, hogy így volt.²⁰ A forradalom Szabolcs-Szatmár megyei vezéralakjának, Szilágyi Lászlónak az iratai is megjárták Moszkvát. (5. melléklet.)²¹

A szovjet kihallgatók és a magyarországi KGB-s és katonai egységek parancsnokai között is állandó és élénk kapcsolat volt. A kinti fogságban lévő emberek beazonosítása után, ha nem voltak rájuk vonatkozó adatok, iratok, megpróbáltak Magyarországról beszerezni ilyeneket. A kapkodásban azonban az is előfordult, hogy olyanok iratait küldték ki, akik nem voltak a Szovjetunióban. Ez derül ki a Debrecenbe Kozlov ezredesnek küldött levélből is. Ebben tévedésből kiküldött 84 oldalnyi iratot küldtek vissza. Tartalmazta Földesi István, november 7-i és 8-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, személyes iratait, pártkönyvét és útlevelét. Brusznjai Árpád november 11-i és 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, Kis Gál Imre november 11-i és 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, Dormány László november 12-i kihallgatási jegyzőkönyvét, Mackó Miklós november 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyvét, és Ferenczi (volt párttitkár) magyarul írott kérvényét Brusznjairól, Kisgálról és Lóránt Imréről. Hogy ez a kérvény és az iratok mit tartalmaztak, arra adatot nem találtam. Az iratok között volt még 9 db, Dormány és Mackó aláírással ellátott fegyverek kiadására vonatkozó meghatalmazás Veszprém város és a környező falvak „forradalmi tanácsainak” és „a nemzetőrségnek” címezve. Veszprémből nagyszámú foglyot vittek ki, ezért gondolhatta a küldő, hogy ezek a személyek is közöttük vannak. Feltehetően egy Kovács nevű veszprémi nyomozó százados küldhette ki, mert az általa november 9-én kiállított igazolások (az érintettekről szóló feljegyzései) és ezek fordításai is az iratok között szerepeltek. Az aláírás nélküli irat azzal zárul, hogy ezek tévesen voltak elküldve a Szovjetunióba, mert a levél írójának tudomása szerint az érintett személyek akkor a debreceni börtönben voltak.²²

A fogva tartottakról kétféle iratanyag volt. Egy a szovjet kihallgatók részére szóló, és egy, amely Magyarországról érkezett, illetve amelyet oda küldtek vissza. A KGB irattárában maradt feljegyzések tartalmaznak olyan megállapításokat, hogy a feljegyzésekhez csatoltak olyan igazolásokat, amelyeket a kihallgatott személyi anyagából vettek ki. Ez a személyi anyag lehetett a magyarországi keletkezésű, onnan érkezett, illetve oda visszaküldött anyag.

A Magyarországon keletkezett iratok közül néhány megtalálható a KGB irattárában. Vannak, amelyeket lefordítottak és fordítással együtt az irattárban vannak, de olyan is akad, amelynek csak orosz nyelvű változata található meg. A deportáltakra vonatkozó feljegyzések és kihallgatási jegyzőkönyvek között több, nem rendszerezett, kézzel írt rövid feljegyzés található. Ezek részben a tolmácsoktól erednek, mert a magyar nyelv különleges szakszavai gondot okoztak nekik, ezeket próbálgatták különböző szavakkal lefordítani, másrészt a kihallgatók is papírra vetették a számukra érdekes mondatokat. Oroszul zajlott a kihallgatás is, ezért több magyar nyelvű tolmácsra is szükség volt. Róluk alig tudunk valamit. A túlélők elmondása szerint kárpátaljai lakosok, főleg egyetemisták, főiskolai hallgatók tolmácsoltak. Ez is magyarázat lehet a helyenként igen gyenge színvonalú fordításra. Az is előfordult, hogy váltották őket, nehogy ugyanaz

a személy tolmácsoljon az ismétlődő kihallgatásokon. Az oroszul is tudó foglyok közül pedig többen oroszul tettek vallomást. Ezt úgy rögzítették, hogy a gyanúsított saját kérésére tette meg vallomását orosz nyelven. Ez is képzettebb nyomozóra valló megállapítás. Arra senkit sem lehetett kényszeríteni, hogy ne anyanyelvén tegyen vallomást. Így volt ez a Nyíregyházáról elvitt Pintér István esetében is. A volt katonatiszt, a Frunze Akadémián is tanult, az orosz nyelvet jól beszélte. (6. melléklet.)²³ Oroszul tett vallomást a két záhonyi fogvatartott, Könczöl Ernő és Szücs Sándor, vagy Maléter kíséretének néhány tagja is.

A kihallgatók tájékoztatatlansága, néhol gyenge felkészültsége, eszköztelensége hosszú kihallgatásokat eredményezett. A fentebb idézett Pintér István ungvári kihallgatása, annak ellenére, hogy ő maga oroszul beszélt és orosz nyelven tett vallomást 1956. november 13-án 10 óra 15 perckor kezdődött és aznap 20 óráig tartott. Az eredmény egy 7 oldalas kézzel írott kihallgatási jegyzőkönyv. Ezt másnap 14-én 9 óra 50 perces kezdettel folytatták. Közben 13 óra 15 perctől 15 óráig szünetet tartottak. A kihallgatást 18 óra 10 perckor fejezték be, az eredmény 10 oldalnyi szöveg. Hogy mi vetett véget az önkéntesen vállalt orosz nyelvű vallomástételnek, nem tudni. Ennek oka lehetett betegsége, de a vele szembeni bizalmatlanság is. Azonban tény, hogy Pintér István november 16-i kihallgatásán már tolmács is jelen volt, mégpedig Varga Magdaléna Andrejevna személyében. Pintér István kihallgatása azért is sajátos lehetett, mert cellatársa elbeszélése szerint Pintér cukorbetegséggel küzdött és fogva tartása alatt gyakran esett kómába. Emiatt az ungvári kórházba is bekerült. Egy hevenyészett névsor az ungvári kórházban ápoltak neveit sorolja fel.²⁴ Betegségük, kezelésük oka ebből nem derül ki, de jelzi, hogy a szovjet fogva tartók nagyobb gondossággal őrizték foglyaikat, mint Magyarországon az ÁVH-sok. A kihallgatások pontos végrehajtásáról nem árulnak el részletet a fennmaradt iratok. Azt lehet csak biztosan tudni, hogy a Szovjetunió belső részeiből Kárpátaljára vezényelt nyomozókat és környékbeli tolmácsokat alkalmaztak. A kivonatokat, feljegyzéseket értékelő személy, a számára fontos részeket aláhúzta. Így jelölte meg azt, hogy Pintér István a Magyar Dolgozók Pártjának volt tagja, azt hogy alezredesi rendfokozatot ért el, és hogy a felkelés idején tolmácsolt a szovjet hadseregnek.

A deportáltak több részletben tértek vissza. Egy-egy ilyen szállítmányról, kíséretének tagjairól is található feljegyzés, de ezek sem ölelik fel a deportáltak teljes körét. Így csak az összesítő névsorra kézzel írt dátumok adnak valamennyire is eligazítást.

1. melléklet

1	2	3	4	5
Депр. 18/12	115 ЛЕСЕНЕЦКИ Тибор Яношович	1933 г., г.с. Кишлалол, обл. Пешт	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Депр. 18/12	116 ЛИБУШ Матьяш Матьяшович	1933 г., с. Меваковацэва, область Бикиш	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 20/12	117 ЛИБЕ Геза Гезович	1918г., с. Комога/Чехословакия/	10.X.1.56г.,	
Импр. 5/12	118 ЛУНКОВИЧ Дьердь Йозефович	1891 г., г. Питра /Чехословакия/	10.X.1.56г., г. Ниредьгаза.	
Импр. 21/12	119 ЛУТОВИ Алайош Алайшович	1925 г., г. Будапешт	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 15/12	120 МАКАИ Тибор Яношович	1933 г., г. Мишкольд, обл. Борлод	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 18/12	121 МАЛЕЦКИ Миклош Йозефович	1933 г., г. Ниредьгаза	10.X.1.56г., г. Ниредьгаза.	
Импр. 18/12	122 МАРОШ Йонеш Йозефович	1925 г., г. Байа, обл. Бачкишкун	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 26/12	123 МАТИ Мигай Ференцович	1937 г., с. Геретфалва, обл. Чик	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 5/12	124 МАРЕШЛИ Иштван Йозефович	1907 г., г. Ниредьгаза, обл. Соболч	10.X.1.56г., г. Ниредьгаза.	
Импр. 9/12	125 МАТКОВИЧ Андраш Викторович	1933 г., г. Будапешт	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 18/12	126 МЕЛЕГ Акос Ференцович	1937г., г. Будапешт	14.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 9/12	127 МЕЧИИ Янош Мигайович	1920 г., г. Дьер, обл. Дьер	10.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 9/12	128 МИНИН Пал Палович	1923г., г. Таткомлош, Орштэзского района Бекетской области	8.X.1.56г., г. Дебрецен.	
Импр. 22/12	129 МОЛНАР Балинт Балинтович	1934 г., с. Тисокече, Бачкишкунской области	11.X.1.56г., г. Будапешт.	
Импр. 22/12	130 МОЛНАР Кароль Имревич	1937г., г. Подмезевагарий, область Чонтрад.	14.X.1.56г., г. Будапешт.	

2. melléklet

30	ЛУНКОВИЧ Дьердь Йозефович 118	1931	член ар.пар- тии.	Бухгалтер швейной мас- терской.	Член областного совета мятежников в г. Ниредь- газа.	Передать вен- герским властям.
31	МАКАИ Тибор Яношевич 115	1903	б/п	Лесоруб	Участник отряда нацио- нальной охраны в горо- де Бадакеси, призывал население не сдавать оружие, а убивать совет- ских солдат.	Передать венге- рским властям.
32	МАРЕШЛИ Иштван Йозефович 124	1907	член ар.пар- тии.	Крестьянин	Сведений не имеется	Передать вен- герским властям.
33	МОЛНАР Балинт Балинтович 129	1934	член ВЛТ	Лейтенант-командир взвода в/ч 1872 в гор. Кишкунголом.	Участвовал в подавлении мятежников.	Передать вен- герс. властям.
34	МОДЬ Томаш Томашевич 135	1932	член ВЛТ	Сотрудник газеты в гор. Копошвар.	Сведений не имеется	Передать вен- герским вла- стям.
35	НИРФАШ Деже Ласлович 145	1931	б/п	Освобожден из лагеря мятежниками	Сведений не имеется.	Передать вен- герским вла- стям.
36	НИЕРИ Иштван Яношевич 147	1938	член ДМС	Рабочий электротехни- ческого завода в горо- де Будапеште.	Задержан при распростра- нении листовки против правительства КАДОРА.	Передать вен- герским вла- стям.
37	ИМРЕВИЧ Имре Имревич 157	1936	член ДМС	Содержался в тюрьме, освобожден мятежника- ми.	Данных не имеется	Передать вен- герским влас- тям.
38	ИТРОВАН Оскар Оскарович 160	1914	б/п	Преподаватель немецко- го и итальянского язы- ков. Директор торгового техникума.	Прочитал контрреволю- ционный воззвание на итальянском языке.	Передать вен- герским влас- тям.

3. melléklet

ден 16-го декабря 1956

Комитет по делам Украины
Министерства иностранных дел СССР

Клименко /КЛИМЕНКО/

A fenti 30, azaz Larmine nemű és neműjei
kérdéseiket 24 borítékban (24 neműjeje!)
átvettem. A kisebb neműjezt és a fogvatartá-
munkalato az "öt" neműjezt ellen kifogást,
panaszt nem emeltek.

Veszprém, 1956. december 16-án 21 óra 30 perc.

Rathó Sándor r. hadj. ^{Ügyeleti szolgálat}
Mecsei Rendőrkapitány mb. ^{VESZPRÉM, MEGYEI BORTON}

4. melléklet

Данное начало в 12¹⁰.

Данное произведено через переводчика
Кузьма В.М., который со своей ответ-
ственностью за лопный перевод предприни-
дет по ст. 89 УК УССР

11

5. melléklet

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ
СМ СССР - ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ

товарищу ИВАНУТИНУ П. И.

г. Москва

Направляю для сведения копии протокола доп-
роса СИЛАНИ Ласло и протокола заседания САБОЛЧ -
САТМАРСКОГО окружного "революционного" комитета.

ПРИЛОЖЕНИЕ : по тексту на 13 листах.

7/11
М. МАЛЯГОВ / П.
НАЧАЛЬНИК СЛЕДСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ СССР - ГЕНЕРАЛ-МАЙОР ЮСТИЦИИ

— — — / М. МАЛЯГОВ /

Генерал-майор Юстиции

" 26 " ноября 1956 года

№ 786. -сл.

г. Ужгород

г. Ужгород, 13 ноября 1956 года

Вопрос начал в 10 час. 15 м.
Министер выразил желание давать
показания на русском языке. /min/

Б.Б.Сидоров

- ¹ Rainer M. János: Állambiztonsági szervezet és személyes történelem. Gondolatok dossziénk előtt, Timothy Garton Ash könyve kapcsán. In: *Évkönyv VII. 1999. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 11.
- ² A „Jelcin-dosszié”. *Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Szerk. Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János. Budapest, Századvég Kiadó–56-os Intézet, 1993. 76–80.
- ³ *Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB Levéltárából*. Vál., az előszót és a jegyzeteket írta Vjacseszlav Szereda, Alekszandr Sztikalin. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1993. 154–155.
- ⁴ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület. Iratok a Magyarországról érkezett letartóztatott személyekről 1956. 43-as fond, 1/17.
- ⁵ Forradalom a keleti végeken (2. rész). Szűcs Sándor egykori záhonyi MÁV főnök visszaemlékezése. <http://1956.mti.hu/Pages/News.aspx?ID=151296> (2008. november 11.)
- ⁶ Lipták Béla: 1956 üzenete. Család volt a nemzet, legyen újra az! II. rész. <http://www.mbk.org/Article362.html> (2008. november 11.)
- ⁷ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond 1/1. 1.
- ⁸ Orbán Éva: *Iránytűnk '56*. 2., javított és átdolgozott kiad. Budapest, Összmagyar Testület Gloria Victis, 2001. 281–309.
- ⁹ 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Mikes Tamás interjú.
- ¹⁰ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület. Iratok a visszaküldött magyar állampolgárokról, 1956. 43-as fond, 1/15.
- ¹¹ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület. A Veszprém városába visszaküldött magyar állampolgárok anyagai, 1956. 43-as fond, 1/9. 303.
- ¹² „A nyíregyházáról elvittek” című iratcsomóba a szovjet hatóságok Pintér István, Szabó Károly, Tót Imre, Csóka Sándor, Marofka Imre, Bihari István, Dandos Gyula, Simák Miklós, Már földi István, Lupkovics György, Ruha József, Szilágyi László, Marján György, Pócsfalvi-Szkiba György, Komár József, Kaló Ernő, Acsai István, Kabai Dezső, Lengyel Antal, Könczöl Ernő, és Szűcs Sándor anyagait gyűjtötték egybe. (Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8. 1.)
- ¹³ Ständeisky Éva: *Az írók és a hatalom, 1956-1963*. Budapest, 1956-os Intézet, 1996. 14.
- ¹⁴ *Hiányzó lapok*, i. m. 154–155.
- ¹⁵ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/21. 97.
- ¹⁶ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/21. 25.
- ¹⁷ *Hiányzó lapok*, i. m. 155.
- ¹⁸ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8.72.
- ¹⁹ Ezt nyilvánvalóan magyar ember készítette, és később ezt fordították le oroszra. Maléter kíséretének két tagja is azt vallotta, hogy őket magyar ÁVH-s tisztek tartóztatták le.
- ²⁰ Király Béla, Maléter Pál, Váradi Gyula és Marján István a szovjet vezetés szerint olyanok voltak, akiknek az esetére különös figyelmet kellett fordítani. (Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/9. 171.)
- ²¹ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/9.
- ²² Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/21. 68.
- ²³ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8. 1–9. p.
- ²⁴ Tamás Ferenc, Negele Tibor, Stic István, Balog Béla, Pfeffer Gyula, Pintér István, Juhász Tibor, és Kárpáti Antal voltak kórházban. (Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/5.)